

Rett R. Ludwikowski

Catholic University of America (Washington D.C., USA)
e-mail: ludwikowski@cua.edu

ORCID: 0000-0001-7457-3096

DOI: 10.15290/mhi.2023.22.02.25

Broń obosieczna – kilka refleksji na temat zakresu oddziaływania sankcji nałożonych za zbrodnie ludobójstwa na Ukrainie

ABSTRAKT

Artykuł składa się z trzech podstawowych komponentów, w których zastosowano metodologię prawno-historyczną i prawno-porównawczą. W wielu częściach tekstu dotyczących obiegowo znanych informacji, niewymagających szczegółowej prezentacji, autor podkreśla selektywność swojej analizy. W pierwszej części, mającej charakter analizy terminologicznej, wyjaśnia treść pojęć, takich jak „zbrodnie ludobójstwa”, które wymagają komentarza dotyczącego komponentów definicyjnych tych zbrodni odróżniających je od innych morderstw, gwałtów i przestępstw wojennych. Wobec decyzji Międzynarodowego Trybunału Karnego nakazującej aresztowanie prezydenta Putina za zbrodnie wojenne, wyjaśnienia wymagało stanowisko Trybunału, że termin zbrodnie wojenne jest użyty w szerokim znaczeniu, gdyż jurysdykcja Trybunału nad zbrodniami wojennymi, obejmuje również zbrodnie ludobójstwa i zbrodnie przeciwko ludzkości. Artykuł wyjaśnia również proces kształtowania się prawnego znaczenia terminu „sankcje”. Autor podkreśla w tej części, że głównym jego celem nie jest szczegółowe wyliczanie zmieniających się i uzupełnianych sankcji, ale rozważenie, w jakim stopniu sankcje już nałożone wpłynęły na kryzys rosyjskiej ekonomii i w jakim przyczyniły się do recesji „ekonomii globalnej”. W tej części dotyczącej analizy terminologicznej, artykuł wyjaśnia różnice między nurtami globalizacji i glocalizacji często utożsamianymi z ekonomią globalną. Druga część prezentuje problemy, które kraje gospodarki rynkowej starały się rozwiązać przed rozpoczęciem rosyjskiej agresji na Ukrainę. Wiele kwestii, takich jak „kryzys klimatyczny”, „pandemia” czy zjawisko „inflacji” wydaje się być obiegowo zrozumiała. Dla szerszego jednak wyjaśnienia tych zjawisk zastosowanie metodologii komperatywnej było

najwłaściwsze. Część trzecia, przedstawia analizę skuteczności nałożonych na Rosję sankcji, a przede wszystkim ich kontrybucji do ekonomicznej izolacji Rosji. Część ta ma na celu również ocenę, w jakim stopniu nałożone na Rosję sankcje potęgują istniejące problemy ekonomiczne krajów Zachodu i w jakim stopniu mogą stanowić tytułową „broń obosieczną?”

Double-Edged Weapon – Reflections on the Scope of the Sanctions Imposed as a Punishment for Genocide in Ukraine

ABSTRACT

The article consists of three basic components in which the author uses legal-historical and legal-comparative methodology. In many parts of the text concerning commonly known information which does not require a detailed presentation, the author emphasizes the selectivity of his comments. In the first part, which is a terminological analysis, the author explains the content of terms such as “genocide”, which require commentary on the definitional components of these crimes that distinguish them from other murders, rapes and war crimes. In view of the decision of the International Criminal Court ordering the arrest of President Putin for war crimes, clarification was required that the Court uses the term war crimes in a broad sense, and, in fact, the Court’s jurisdiction over war crimes also includes crimes of genocide and crimes against humanity. The article also explains the process of the development of the legal meaning of the term “sanctions”. The author emphasizes in this section that his main purpose is not to enumerate in detail the changing and supplemented sanctions, but to consider to what extent the sanctions already imposed have affected the crisis of the Russian economy and to what extent they have contributed to the recession of the “global economy”. In this section, the article explains the differences between the currents of globalization and the globalization which is often identified with global economics. The second part presents the problems that the countries of the market economy tried to solve before the start of the Russian aggression against Ukraine. Many issues, such as the “climate crisis”, “pandemic” or the phenomenon of “inflation”, seem to be widely understood. However, for a broader explanation of these phenomena, the author used the comparative methodology which was the most appropriate. The third part focuses on the analysis of the effectiveness of the sanctions imposed on Russia, and, above all, on their contribution to the economic isolation of Russia. This part is also aimed at assessing to what extent the sanctions imposed on Russia exacerbate the existing economic problems of Western countries so to what extent they can constitute the “double-edged weapon”.

Słowa kluczowe: zbrodnie ludobójstwa, zbrodnie przeciw ludzkości, wykonalność sankcji, inflacja, ekonomia globalna

Key words: genocide, crimes against humanity, sanctions and their enforcement, inflation, global economy

Wprowadzenie

Tekst niniejszy zawiera wybrane uwagi dotyczące prawnego i historycznego tła aktualnego konfliktu rosyjsko-ukraińskiego. Selektowność oznacza tu przykładowo, że celem autora nie jest zaprezentowanie wyczerpującej listy nałożonych na Rosję sankcji. Próby konstrukcji takiej listy do chwili obecnej, potwierdzają jedynie, że niektóre z sankcji prowokują krytyków do podkreślenia „jednostronności”¹ decyzyjnej krajów ekonomicznie najsilniejszych, takich jak Stany Zjednoczone, oraz nieetyczności sankcji odczuwanych przez całe społeczeństwo rosyjskie, a nie tylko przez przywódców politycznych i oligarchów skupionych wokół prezydenta Putina².

Wskazując na główne wątki niniejszego artykułu autor musi podkreślić, że jego głównym celem jest odpowiedź na pytanie, w jakim stopniu nałożone sankcje wpłynęły na kryzys rosyjskiej ekonomii, w jakim stopniu dotknęły całe rosyjskie społeczeństwo i w jakim przyczyniły się do ewentualnej recesji, która zgodnie z ostrzeżeniami ekspertów obserwujących niebezpieczne trendy w stosunkach międzynarodowych, może grozić „ekonomii globalnej”.

Artykuł ten składa się z trzech podstawowych komponentów. W pierwszym, mającym charakter analizy terminologicznej, autor wyjaśnia treść terminów, takich jak wspomniane już w tytule „zbrodnie ludobójstwa” (*genocide*), które wymagają komentarza dotyczącego komponentów definicyjnych tych zbrodni odróżniających je od innych morderstw, gwałtów i przestępstw wojennych. Podobnie termin sankcje, w znaczeniu kar lub akcji represyjnych przeciwko państwu, któremu zarzuca się naruszenie przepisów prawa międzynarodowego wymaga historycznej analizy.

Druga część prezentuje problemy, które kraje gospodarki rynkowej starały się rozwiązać przed rozpoczęciem rosyjskiej agresji na Ukrainę. Wiele kwestii, takich jak „kryzys klimatyczny” czy „pandemia” wydaje się obiegowo zrozumiała. Dla politologa jednak problemy bardziej skomplikowane łączą się z wyjaśnieniem relacji między tymi zjawiskami i polityką wewnętrzną i międzynarodową krajów dotkniętych przez COVID-19 czy przez zmiany klimatu.

Podobne uwagi nasuwają się przy próbie wyjaśnienia zjawiska „inflacji”. Jest to termin popularny i większość czytelników tego artykułu zapewne uważa, że obserwacja wzrostu cen podstawowych produktów konsumpcyjnych na rynkach jest najlepszym dowodem inflacji. Niemniej głębsza analiza przyczyn inflacji, jak i możliwości ochrony przed nią przeciętnego mieszkańca krajów globalnej ekonomii wymaga bardziej skrupulatnego wyjaśnienia.

¹ Dla wyjaśnienia polityki „jednostronności” (*American unilateralism*) zob. C.W. Maynes, *US unilateralism and its dangers*, „Review of International Studies” 1999, nr 25, s. 515.

² Zob. M. Poggio, *Sanctions On Russia Raise Complex Ethical Questions*, Law3 60, 20.05.2022, <https://www.law360.com/articles/1481226/sanctions-on-russia-raise-complex-ethical-questions> (10.03.2023).

Część trzecia skupia się na analizie skutków nałożonych na Rosję sankcji, a przede wszystkim na ich kontrybucji do ekonomicznej izolacji Rosji. Część ta ma na celu również ocenę, w jakim stopniu nałożone na Rosję sankcje potęgują istniejące problemy ekonomiczne krajów Zachodu i w jakim stopniu mogą stanowić tytułową „broń obosieczną?”

1. Zbrodnie ludobójstwa w perspektywie historycznej

Podkreślając ponownie selektywność niniejszych uwag, należy zauważyć, że termin „zbrodnia ludobójstwa” (*genocide*) w sensie świadomej i celowej eksterminacji mieszkańców politycznie wyodrębnionego terytorium, członków grup etnicznych, religijnych lub rasowych, nie był w użyciu w czasach biblijnych i antycznych. Nie oznacza to bynajmniej, by mieszczące się w zakresie tego terminu akty nie miały miejsca przed jego spopularyzowanym użyciem w XX w. Przyjmuje się, że termin został utworzony w 1944 przez polskiego prawnika R. Lemkina³. Został on przyjęty w prawie międzynarodowym po II wojnie światowej, na określenie aktów masowego zabijania grup ludzkich.

W tym kontekście powraca pytanie, jak należy zakwalifikować akty popełnione przez prezydenta Putina i jego wojska? „Co można zaliczyć do zbrodni – pyta Laurin-Whitney Gottbrath – i dlaczego jest tak trudno wszcząć za nie postępowanie karne?”⁴

Nie są to pytania zaskakujące. Stawiano je już w okresie procesu norymberskiego. Dla przygotowania aktów oskarżenia kluczową kwestią było znalezienie odpowiedzi na pytanie, jakie zbrodnie popełniły osoby postawione przed sądem. Konieczne było przykładowo odróżnienie „zbrodni wojennych” (*war crimes*) od „zbrodni przeciwko ludzkości” (*crimes against humanity*) oraz „zbrodni przeciwko pokojowi” (*crimes against peace*)”.

Biuro Prewencji Przeciw Zbrodniom Ludobójstwa istniejące przy Organizacji Narodów Zjednoczonych odsyła badaczy szukających odpowiedzi na powyższe pytanie do Statutu Rzymskiego z 1998 r. ustanawiającego Międzynarodowy Trybunał Karny. Jest to dokument odzwierciedlający współczesny konsensus społeczności międzynarodowej w tej sprawie. Jest to również traktat, który oferuje listę konkretnych czynów, które mogą stanowić przestępstwo ludobójstwa⁵.

3 Dla definicji terminu „ludobójstwo” por. United Nations Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect, (02.03.2023).

4 Zob. *What counts as a war crime and why they're so hard to prosecute*; <https://www.axios.com/2022/03/22/russia-putin-war-crimes-icc-ukraine>, (15.09.2022).

5 Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego (Dz.U. 2003 nr 78, poz. 708).

Artykuł 7.1 Statutu wyjaśnia, że „w przeciwieństwie do ludobójstwa, zbrodnie przeciwko ludzkości nie muszą być wymierzone w konkretną grupę. Zamiast tego ofiarą ataku może być każda ludność cywilna, niezależnie od jej przynależności lub tożsamości. Innym ważnym rozróżnieniem jest to, że w przypadku zbrodni przeciwko ludzkości nie jest konieczne udowodnienie, że istnieje konkretny zamiar. Wystarczy, że istnieje zwykła intencja popełnienia któregośkolwiek z wymienionych czynów, z wyjątkiem aktu prześladowania, który wymaga dodatkowego zamiaru dyskryminacyjnego. Sprawca musi również działać ze świadomością ataku na ludność cywilną i tego, że jego działanie jest częścią tego ataku”⁶.

Pozostaje pytanie, czy gruntownie udokumentowane akty mordowania cywilnej ludności na Ukrainie uzasadniają zakwalifikowanie tych czynów do zbrodni przeciwko ludzkości, czy też są to tylko zbrodnie wojenne? Powtarzając argument rosyjskich komentatorów: „Rosja oficjalnie nie prowadzi wojny, jej akcje są tylko «specjalnymi operacjami» (*special operations*)”⁷.

Pytanie to stało się ponownie aktualne, gdy 17 marca 2023 r. Międzynarodowy Trybunał Karny (*Pre-Trial Chamber II of the International Criminal Court – “ICC” (MTK) or “the Court”*) wydał (na podstawie art. 8 ust. 2 lit. a) ppkt (vii). b) ppkt (viii) Statutu Rzymskiego) nakaz aresztowania prezydenta Putina⁸, uprawniający policję kraju, w którym oskarżony się znajduje lub się znajdzie, przed sądem za zarzucane mu zbrodnie bezprawnej deportacji ludności (konkretnie: dzieci) oraz bezprawnego przeniesienia ludności (dzieci) z okupowanych obszarów Ukrainy do Rosji.

Należy tu wyjaśnić, że fakt, iż Rosja nie jest sygnatariuszem Statutu Rzymskiego nie ma, zgodnie z oświadczeniem Prezesa MTK prof. Piotra Hofmańskiego⁹, prawnego znaczenia. Część 2 Statutu dotycząca jurysdykcji MTK

⁶ Zob. komentarz Biura Prewencji Przeciw Zbrodniom Ludobójstwa, strona internetowa United Nations Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect]. Zob. również, Decyzja Rady UE 2003/335/WSiSW z dnia 8 maja 2003 r. w sprawie wykrywania i karanía ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości i zbrodni wojennych (Dz.U. L 118, 14.5.2003, s. 12–14). Por. także: T. Iwanek, *Zbrodnie ludobójstwa i zbrodnie przeciwko ludzkości w prawie międzynarodowym*, Warszawa 2015, s. 191–192.

⁷ Zob. Dave DeCamp, *Putin Announces ‘Special Operation’ in Donbas*, News Tags Russia, 23.02.2022. Putin Announces ‘Special Operation’ in Donbas – News From Antiwar.com, (15.09.2022).

⁸ MTK w tej samej decyzji wydał również nakaz aresztowania rosyjskiej rzeczniczki praw dziecka Marii Lwowej-Bielowej, oskarżanej o te same zbrodnie; <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-is-sue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>, (13.03.2023). Prezydent Clinton podpisał Statut Rzymski w 2000 r., ale nie przedłożył go do ratyfikacji przez Senat. Administracja G.W. Busha oświadczyła w 2002 r., że nie przystąpi do MTK. Zob. Human Rights Watch; <https://www.hrw.org/news/2020/09/02/qa-international-criminal-court-and-united-states#2>, (31.03.2023).

⁹ *Can the ICC prosecute Putin, the head of a non-member state?*, 360inf, 23.05.2022; 360. <https://360info.org/can-the-icc-prosecute-putin-the-head-of-a-non-member-state>, (31.03.2023). Zob. także *Nakaz aresztowania Putina. Prof. Piotr Hofmański: to dopiero początek*, 18.03.2023; <https://wiadomosci.wp.pl/nakaz-aresztowania-wladimira-putina-prof-piotr-hofmanski-to-dopiero-poczatek-6877854919314208a>, (25.03.2023).

wyjaśnia, że obejmuje ona obok zbrodni wojennych również zbrodnie ludobójstwa, zbrodnie przeciwko ludzkości oraz zbrodni agresji¹⁰.

2. Sankcje stosowane za popełnienie zbrodni wojennych, zbrodni agresji i ludobójstwa

Prezentując kilka uwag dotyczących terminu „sankcje”, można na wstępie przyjąć, że oznacza on kary w postaci akcji odwetowych odpowiadających na złamanie międzynarodowych porozumień. Stosując tak ogólną definicję tego terminu, cofając się do starożytności można przyjąć umownie, że dwa i pół tysiąca lat temu Ateńczycy nakładając embargo handlowe na Megarę, użyli skutecznych mechanizmów ekonomicznych, które zablokowały potencjał handlowy tego miasta¹¹.

Należy jednak przyznać, że sam termin „sankcje”, we współcześnie stosowanym znaczeniu, nie pojawił się w dokumentach prawnych i w komentarzach historyków analizujących ich treść. Termin „sankcje” trudno odszukać w najbardziej znanych kodeksach czasów starożytnych i we wczesnych okresach naszej ery. Przykładowo, Kodeks Hammurabiego – jeden z najstarszych kodeksów świata, opracowany na przełomie XVIII i XVII w. p.n.e. w Babilonii, koncentrował się na prawie karnym, prywatnym i procesowym, pomijając kwestie dotyczące strategii używanych dla rozwiązania konfliktów międzynarodowych.

Podobnie, Kodeks Justyniana, z VI w. n.e. w istocie był zbiorem zasad prawa cywilnego (*Corpus Juris Civilis*). Również, mimo szeroko komentowanych zasad polityki zagranicznej Napoleona, jego Kodeks z 21 marca 1804 r., który stał się fundamentem prawa wielu państw Europy i Ameryki Łacińskiej, zawierał przede wszystkim przepisy prawa cywilnego.

W połowie XIX w., szwajcarski biznesmen Henry Dunant, komentując krwawą bitwę między Włochami i Austriakami pod Solferino, nawiązał do kodeksów antycznych i wskazał na konieczność prawnej ochrony kombatantów biorących udział w działaniach wojennych. Kilka miesięcy później konferencje przedstawicieli 16 państw potwierdziły niezbędną potrzebę zbudowania współczesnych fundamentów ochrony praw człowieka. Dlatego też Pierwsza Konwencja Genewska z 22 sierpnia 1864 r. dotyczyła głównie traktowania rannych żołnierzy i jeńców wojennych. Konwencja była rozszerzana przez dziesięć-

¹⁰ Zgodnie z art. 5 Statutu: „Jurysdykcja Trybunału jest ograniczona do najpoważniejszych zbrodni budzących zaniepokojenie międzynarodowej społeczności jako całość. Trybunał jest właściwy zgodnie z niniejszym Statutem w odniesieniu do następujących zbrodni: (a) zbrodni ludobójstwa, (b) zbrodni przeciwko ludzkości, (c) zbrodni wojennych, oraz (d) zbrodni agresji”.

¹¹ *The impact of economic sanctions* [online]; <https://www.worldfinance.com/special-reports/the-impact-of-economic-sanctions?msclid=77c36b39aee711ec91d4f188a3d1692b>, (15.09.2022).

ciolecia, w których zmieniała się natura wojny. W rezultacie, możemy przyjąć, że w 1949 r. Konwencje Genewskie z dołączonymi Protokołami ustanowiły podstawowe zasady międzynarodowego prawa humanitarnego¹².

Próba konstrukcji wyczerpującej listy nałożonych na Rosję sankcji, wymagałaby osobnego studium¹³. Artykuł ten obejmuje więc jedynie wyselekcjonowane sankcje, które autor, powołując się na pewną swobodę oceną, uznał za najistotniejsze.

Należy tu w pierwszym rzędzie wymienić „zakaz importu z Rosji towarów luksusowych”, a w ślad za nim decyzje Stanów Zjednoczonych, które wraz z Grupą Siedmiu („G7”) i Unią Europejską, podjęły działania w celu odmowy Rosji statusu najbardziej uprzywilejowanego kraju („MFN”), co znacznie zwiększyło koszty importu rosyjskich towarów.

Warto przypomnieć, że Rosja otrzymała status MFN w 2012 r., kiedy przystąpiła do Światowej Organizacji Handlu (WTO) i że od tego momentu komentatorzy podkreślali, że WTO wymaga normalnych stosunków handlowych między państwami członkowskimi organizacji. Odmówienie Rosji statusu MFN powodowało zatem pozorny konflikt z zobowiązaniami państw członkowskich do niedyskryminacyjnego traktowania innych państw należących do WTO.

Próbując wyjaśnić ten dylemat należy dodać, że anulowanie statusu MFN w stosunku do krajów członkowskich WTO jest możliwe przez odwołanie się do art. 21 Traktatu z 1994 r., który stanowi, że jest to uwarunkowane koniecznością „ochrony podstawowych interesów dotyczących bezpieczeństwa innych członków”¹⁴. Jak podkreśla Anne Van De Heetkamp: „zgodnie

¹² W systemie ONZ organem uprawnionym do wprowadzania sankcji jest Rada Bezpieczeństwa (RB). Według przepisów Rozdziału VII Karty Narodów Zjednoczonych, w razie stwierdzenia przez RB zagrożenia pokoju, naruszenia pokoju lub aktu agresji może ona uchylać rezolucje lub podejmować decyzje o przyjęciu środków niepociągających za sobą użycia siły zbrojnej (sankcje). <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/karta-narodow-zjednoczonych-statut-miedzynarodowego-trybunalu-16779385/art-39>, (15.09.2022). Unia Europejska wprowadza środki ograniczające (sankcje) wobec państw, organizacji, osób prawnych lub osób fizycznych w ramach Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa (WPZiB). Podstawą prawną do nakładania sankcji przez UE jest art. 29 Traktatu o Unii Europejskiej oraz art. 215 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej.

¹³ Czytelnika poszukującego wyczerpującej listy można odesłać do bardziej szczegółowych źródeł: *The list of global sanctions on Russia for the war in Ukraine*; <https://www.cnn.com/2022/02/25/business/list-global-sanctions-russia-ukraine-war-intl-hnk/index.html> (15.09.2022) oraz artykuł autorstwa ekspertów od handlu międzynarodowego z Clark Hill PLC: *United States and Its Allies Move to End Normal Trade Relations With Russia*, JDSUPRA, 03, 15, 2022 United States and Its Allies Move to End Normal Trade Relations With Russia, Clark Hill PLC – JDSupra, (15.09.2022).

¹⁴ Artykuł XXI Traktatu upoważnia członków Organizacji do podjęcia niespójnych z WTO środków w celu zapewnienia ich „podstawowego bezpieczeństwa” w przypadku „sytuacji nadzwyczajnej w stosunkach międzynarodowych” lub w celu realizacji swoich „zobowiązań wynikających z Karty Narodów Zjednoczonych na rzecz utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa”. Dla szerszego komentarza zob. *Russia's Trade Status, Tariffs, and WTO Issues* [online]; <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF12071/5>, (15.09.2022).

z oświadczeniem UE: Rosja nie może rażąco naruszać prawa międzynarodowego i oczekiwać, że skorzysta z przynależności do międzynarodowego porządku gospodarczego¹⁵.

Nawiązując do wspomnianego (w przypisie 13) artykułu prawników z Clark Hill, warto wymienić w tym miejscu kilka sankcji najbardziej odczuwalnych przez Rosję. Kolejnym ciosem w stabilizację rosyjskich zasobów finansowych było odłączenie Rosji od systemu SWIFT (the Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication). Odcięcie rosyjskiego Banku Centralnego od tej sieci, jak raportowała przewodnicząca Komisji Europejskiej Ursula von der Leyen, sparaliżowało miliardowe rezerwy zagraniczne Rosji¹⁶.

Poszukując dalej sankcji będących poważnym ciosem w międzynarodowy prestiż Rosji, niewątpliwie trzeba wspomnieć o decyzji Komitetu Delegatów Ministrów Rady Europy. Rezolucja, podjęta podczas sesji specjalnej w Strasburgu, zadecydowała o wykluczeniu Federacji Rosyjskiej z Rady Europy z dniem 16 marca 2022 r. W rezolucji stwierdzono, że rosyjska agresja na Ukrainę stanowi drastyczne naruszenie art. 3 Statutu Rady Europy, który zobowiązuje państwa członkowskie do współpracy na rzecz realizacji celów tej organizacji. W odpowiedzi na wiadomość o tej rezolucji, Rosja ogłosiła, że wypowiada swoje członkostwo w Radzie. Oznaczało to, że nie podlega już Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i wychodzi spod jurysdykcji Europejskiego Trybunału Praw Człowieka¹⁷.

Kolejnym krokiem zastrządzającym stosunki między Stanami Zjednoczonymi i Rosją miało być uznanie Rosji za kraj sponsorujący terrorizm. Uzasadnieniem do wprowadzenia przez Sekretarza Stanu USA państwa na taką listę jest udzielanie wsparcia aktom międzynarodowego terroryzmu. Decyzja taka powoduje dodatkowe sankcje, które obejmują ograniczenia amerykańskiej pomocy zagranicznej, takie jak zakaz eksportu i sprzedaży materiałów dotyczących akcji militarnych i wzmacniających obronność kraju, który znalazł się na takiej liście.

¹⁵ A. Van De Heetkam, *Russia Loses MFN Status – What Does it Actually Mean*; <https://www.descartes.com/resources/knowledge-center/russia-loses-mfn-status-and-what-it-means>, (20.03.2022).

¹⁶ Zob. wypowiedź Ursuli von der Leyen z 2 marca 2022 r.: UE uzgodniła, że główne banki rosyjskie zostaną wykluczone ze SWIFT, Komisja Europejska; https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/ip_22_148, (20.04.2023). Natomiast, jak odnotował C. Riley w artykule: *The West's \$1 trillion bid to collapse Russia's economy*, „Sankcje obejmowały również zamrożenie aktywów rosyjskiego Banku Centralnego, który posiada 630 mld USD rezerw walutowych, aby uniemożliwić mu zrównoważenie wpływu sankcji i dotyczyły gazociągu Nord Stream 2. Do 1 marca łączna kwota rosyjskich aktywów zamrożonych sankcjami wyniosła 1 bln USD”, CNN Business 01.03.2022, <https://www.cnn.com/2022/03/01/business/russia-economy-sanctions/index.html>, (01.04.2022).

¹⁷ Zob. A. Wolska, *Rosja wykluczona z Rady Europy*, EURACTIV.pl Mar 16, 2022; <https://www.euractiv.pl/section/demokracja/news/rosja-wykluczona-z-rady-europy>, (15.09.2022).

Biorąc pod uwagę rozmiar stosowanych już aktywnie sankcji, trzeba przyznać, że wprowadzenie Rosji na listę krajów sponsorujących terroryzm nie było niezbędne dla potwierdzenia oczywistych aktów ludobójstwa popełnianych na Ukrainie. Retoryka argumentów za tym rozwiązaniem spowodowała propagandę rosyjską do odwołania się w dyskusji do argumentacji *tu quoque*, która oznacza sofizmat polegający na odpieraniu krytyki poprzez wskazanie, że w danej kwestii dyskutant sam nie jest bez winy. W tym przypadku oznaczało to oskarżenie, że kraje NATO dostarczające broń Ukrainie (szczególnie USA) powinny być również umieszczone na liście krajów wspierających terroryzm.

Wspomniana powyżej dyskusja niewątpliwie prowadziła do przeformułowania postawionego pytania i rozważenia kwestii, czy dostarczanie Ukrainie środków militarnych nie jest również bezpośrednio aktem agresji, czy akcje te nie naruszają zasady „neutralności”? Komentatorzy wskazywali również, że kraje NATO dostarczające broń Ukrainie mogą zostać uznane za „współkombatantów” (*co-combatants*) lub za „strony konfliktu” (*party to the conflict*)¹⁸.

Prezydent Stanów Zjednoczonych zajął w tej kwestii zdecydowane stanowisko. 21 lutego 2022 r. administracja Bidena wydała rozporządzenie wykonawcze (*Executive Order – EO 14065*) zakazujące nowych inwestycji, handlu towarami i usługami oraz finansowania przez obywateli USA przedsięwzięć w regionach DRL (*Donetskaya Narodnaya Respublika*) i LNR (*Luganskaya Narodnaya Respublika*) na Ukrainie. Rozporządzenie to pozwala również Stanom Zjednoczonym na nakładanie sankcji na każdego inwestora, który zdecyduje się działać w tych regionach¹⁹.

Amerykańscy i europejscy eksperci od prawa regulującego konflikty zbrojne wskazywali, że era neutralności już się skończyła. Doktor Daniel Woke, były szwajcarski ambasador w Australii, Singapurze i Kuwejcie pisał, że „Neutralność europejska wymiera; inwazja Władimira Putina na Ukrainę zaszkodziła Rosji i zmieniła zasady dotyczące polityki bezpieczeństwa”²⁰.

¹⁸ Szczegółową listę artykułów militarnych dostarczanych Ukrainie znajdzie czytelnik na stronie amerykańskiego Departamentu Stanu: <https://www.state.gov/u-s-security-cooperation-with-ukraine>, (04.19.2023). Zob. także wcześniejsze rozporządzenie prezydenckie z 15 kwietnia 2021 r. E.O.14024. *Blocking Property with Respect to Specified Harmful Foreign Activities of the Government of the Russian Federation*. Zob. także O.A. Hathaway, S Shapiro, *Supplying Arms to Ukraine is Not an Act of War*, Just Security; <https://www.justsecurity.org/80661/supplying-arms-to-ukraine-is-not-an-act-of-war/12.03.2022>, (02.06.2023).

¹⁹ E.O.14065, *Blocking Property of Certain Persons and Prohibiting Certain Transactions With Respect to Continued Russian Efforts To Undermine the Sovereignty and Territorial Integrity of Ukraine*, z 21 lutego, 2022 r.

²⁰ D. Woker, *European neutrality is dying out*, The Interpreter, 3.05. 2022; <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/european-neutrality-dying-out>, (02.06.2023).

3. Globalna ekonomia przed inwazją Rosji na Ukrainę

Należy podkreślić, że patrząc z perspektywy doświadczeń nauczyciela akademickiego, student prawa, ekonomii czy nauk politycznych jest najczęściej świadomy głównych różnic między nurtami, takimi jak globalizacja, internacjonalizacja, regionalizacja czy glokalizacja²¹.

Początek lat 20. XXI w., a w szczególności okres prezydentury Donalda Trumpa, przyniósł obiegowo mniej znane terminy, takie jak handel strategiczny oraz ekonomia globalna. Jak utrzymywał jeden ze zwolenników koncepcji handlu strategicznego, T. Wendt, w retoryce wolnohandlowej został zagubiony jej właściwy sens, a celem wymiany towarowej nie jest wolny handel jako taki, ale bogacenie się narodów²². Wolny handel nie jest panaceum na wszystkie kłopoty i powinien być popierany umiarkowanie. Stany Zjednoczone muszą skończyć z handlem globalnym, gdyż aktualnie przynosi on więcej strat niż korzyści. W chwili obecnej Stany Zjednoczone potrzebują nie „wolnego handlu, ale więcej handlu”. Nowa strategia wymaga polityki zróżnicowanej w zależności od celów i partnerów transakcji handlowych. Oznacza to, w pierwszym rzędzie, klarowną deklarację, że ujednoczenie przepisów handlowych, które dokonało się pod protektoratem GATT i WTO, przynosi aktualnie więcej szkody niż korzyści. Stany Zjednoczone przez wiele lat nie chciały zaakceptować wszystkich reguł GATT i były ciągle atakowane za ich nieprzestrzeganie. Obecnie sieć dwustronnych umów może służyć interesom amerykańskim lepiej niż sieć wielostronnych porozumień podpisanych pod auspicjami WTO. Po drugie, w polityce wewnętrznej Stany Zjednoczone muszą wypracować szereg taktyk chroniących rodzimy przemysł przed szkodliwymi skutkami konkurencji lub przed państwami lepiej przystosowującymi swoje korporacje do zmieniających się warunków handlowych²³.

Sam prezydent Trump z właściwą sobie nonszalancją skomentował ten kolejny strategiczny trend pisząc na Twitterze: „W obecnej chwili handel fair należałoby nazwać handlem głupców, gdyby nie oznaczał on handlu opartego na zasadach wzajemności” (Fair Trade is now to be called Fool Trade if it is not Reciprocal)²⁴.

²¹ Dla uniknięcia zbędnych powtórzeń, warto odesłać czytelnika poszukującego bardziej dokładnych informacji do 4 wydania podręcznika autora niniejszego artykułu: R.R. Ludwikowski, *Handel międzynarodowy* Warszawa 2019, s. 7-25.

²² T. Wendt, *Strategic Trade: Protecting American Economic and Political Interests*, “Proceedings of the Academy of Political Science” 1990, Vol. 37, No. 4, s.165 i n.

²³ Ibidem.

²⁴ A. Hopkins, D. Ljunggren, *U.S.-Canada dispute escalates after tense G7; Trump renews criticism of Trudeau*, Reuters; <https://www.reuters.com/article/us-g7-summitt-wrapup/u-s-canada-disputeescalates-after-tense-g7-trump-renews-criticism-of-trudeau-idUSKBN1J60TG>, (10.06.2018).

W języku specjalistów od handlu międzynarodowego pojawił się również nowy termin „ekonomia globalna”. W odróżnieniu od „globalizacji”, której głównym celem było stworzenie sieci wspólnie akceptowalnych i chronionych wartości, „ekonomia globalna” określa w pierwszym rzędzie stan lub sytuację, w której świat, rozumiany jako grupa państw, może wspólnie koncentrować się na sukcesach lub problemach ekonomicznych²⁵. Te ostatnie dotyczyły szczególnie krajów słabo rozwiniętych, ale nawet przywódcy krajów uważanych za superpotęgę ekonomiczne sygnalizowali obawy przed skutkami ekonomicznego kryzysu światowego.

Czołowi ekonomiści z Josephem Borellem, wiceprzewodniczącym Komisji Europejskiej, ostrzegali, że wojna na Ukrainie (rozpoczęta pod koniec lutego 2022 r.) może przyspieszyć kryzys globalny, którego symptomy, określane jako „spowolnienie gospodarcze” notowano od początku drugiej dekady XXI w. Borell pisał, że „inflacja dotyka najbiedniejszych i najsłabszych i przyczynia się do wzrostu nierówności na całym świecie”²⁶.

Nie wymaga potwierdzenia w tym miejscu, że przeciętny konsument uważał jeszcze przed rozpoczęciem rosyjsko-ukraińskiego konfliktu, że ceny towarów w sklepach rosną, że rośnie cena energii, że pandemia dotknęła większość krajów na świecie i że koszty jej eliminacji dotyczą wszystkich, podobnie jak globalne zmiany klimatyczne. Można obiegowo zauważalne przyczyny i skutki spowolnionego światowego rozwoju gospodarczego wymieniać niemal bez końca; kilka jednak spostrzeżeń mniej dostrzegalnych lub mniej zrozumiałych dla członków społeczeństwa światowego jest warte odnotowania.

Należy przykładowo podkreślić, że konsument dysponujący znacznymi rezerwami finansowymi zwróci mniejszą uwagę na rosnące ceny żywności. Przedstawiciel starszej generacji, posiadający sflącony dom lub korzystający niemal wyłącznie ze środków komunikacji publicznej lub dostarczanego mu przez pracodawcę samochodu, będzie mniej dotknięty przez rosnące koszty budowy lub wynajmu domu, czy przez koszty benzyny niż osoba inwestująca w przyszłość rodziny i znajdująca się na progu kariery zawodowej.

Komentatorzy przemian społecznych podkreślali, że rozwarstwienie społeczeństwa można było zaobserwować przed agresją Rosji na Ukrainę, niemal we wszystkich regionach świata. Zgodnie z danymi dotyczącymi PKB (Produktu Krajowego Brutto) dwie najsilniejsze ekonomie światowe, Stany Zjednoczone i Chiny szukały instrumentów mogących odwrócić ten proces. Dla Chińskiej

²⁵ Szerzej zob. A. Pollok, B. Szopa, *Ekonomia globalna. wybrane zagadnienia*, Kraków 2017.

²⁶ J. Borell, *Inwazja Rosji na Ukrainę naraża światową gospodarkę*, Służba Dyplomatyczna Unii Europejskiej, 16.05.2022; https://www.eeas.europa.eu/eeass/russia%E2%80%99s-invasion-ukraine-puts-global-economy-risk_en?etran=pl, (04.10.2023).

Republiki Ludowej z okresu prezydentury Xi Jinpinga, odwrót od autorytaryzmu w kierunku totalitaryzmu był naturalną bronią przeciwko rozwarstwieniu społecznemu²⁷.

W Stanach Zjednoczonych rozwarstwienie społeczne budziło również niepokój i prowadziło do wzmocnienia populizmu, rozumianego jako odrodzenie współczesnej polityki, która postrzegała „lud” jako przeciwieństwo „elity”. Krytycy populizmu wskazywali, że jest to nurt przepojony ideami socjalistycznymi. Amerykański satyryk polityczny, P.J. O'Rourke, pisał, że „populista to ktoś, kto oferuje demokrację demokracji, ktoś kto mówi: dam ci dolara za cztery 25 centówki. Kiedy słyszysz taką propozycję, wiesz, że coś jest nie tak, gra się w jakieś oszustwo”²⁸.

4. Inflacja, jej przyczyny i skutki

Kolejnym zjawiskiem łączącym problemy obserwowane w okresie przed konfliktem rosyjsko-ukraińskim i spotęgowane przez rosyjską inwazję jest inflacja. Termin ten jest tak powszechnie używany, że komentarz wyjaśniający jego treść wydaje się niemal zbędny. Nie można jednak przyjąć tej obserwacji bez odpowiedzi na kilka pytań. Zakładając, że inflacja obserwowana przed interwencją rosyjską na Ukrainę była powszechnie odczuwalna, nie oznacza, by przeciętny, odnotowujący jej skutki mieszkaniec krajów „globalnej ekonomii” był w stanie wyjaśnić czynniki wpływające na jej wzrost i mogące to zjawisko zahamować. Wydaje się, że kilka uwag, dotyczących mechanizmów powodujących inflację, może być w tym kontekście uzasadnione²⁹.

Cytowani w tym artykule ekonomiści amerykańscy zgadzają się, że inflacja w uproszczeniu (czyli w znaczeniu dość obiegowo używanym) odnosi się do wzrostu cen towarów i usług w całej gospodarce, co zmniejsza siłę nabywczą zarówno konsumentów, jak i przedsiębiorstw, co z kolei powoduje utratę war-

²⁷ S. Babones, *Yes, You Can Use the T-Word to Describe China?* FP (Foreign Policy), 10.04.2021; <https://foreignpolicy.com/2021/04/10/china-xi-jinping-totalitarian-authoritarian-debate>, (10.04.2021).

²⁸ P.J. O'Rourke, *America's Populism Problem*, Cato Institute, 20.04.2021; <https://www.cato.org/commentary/americas-populism-problem>, (18.04.2023). Pewien przedsmak dzisiejszych problemów stanowiła wojna handlowa między Stanami Zjednoczonymi a Chinami zainicjowana w 2018 r. Konflikt ten rzucił nowe światło na charakter relacji handlowych w światowej gospodarce. Jednak dopiero pandemia okazała się ważną cezurą. Osławione łańcuchy dostaw zostały rozerwane, a całe obszary przemysłu zamarły w oczekiwaniu na dostawy części, które nie nadchodziły.

²⁹ Uwagi dotyczące przyczyn inflacji zostały tu przytoczone za pracami amerykańskich ekonomistów, a w pierwszym rzędzie Johna Taylora z Instytutu Badań nad Polityką Ekonomiczną (*Institute for Economic Policy Research* (SIEPR), na Uniwersytecie Stanforda w Kalifornii. Dla bardziej szczegółowej interpretacji uwag Taylora należy odśladzić czytelnika do artykułu M. De Witte, *What causes inflation? SIEPR's John Taylor explains*, Stanford University, 06.09.2022; <https://siepr.stanford.edu/news/what-causes-inflation-sieprs-john-taylor-explains>, (23.02.2023).

tości rynkowej waluty³⁰. Nawet w momencie pracy nad tym artykułem, fakt rosnącej inflacji w Stanach Zjednoczonych prowokował żartobliwe uwagi komentatorów, że na święto walentynkowe „panie wolałyby dostać raczej tuzin jajek niż tuzin róż”³¹.

Czytelnicy pamiętający inflację w Polsce pod koniec reżimu komunistycznego, a szczególnie w okresie stanu wojennego w latach 1981–1983, mogliby odwołać się do przykładów pustych półek w sklepach, wspomnieć o banknotach drukowanych bez uwzględnienia zdolności produkcyjnej w przemyśle i rolnictwie³². Był to także okres, w którym pensje kierowców ciężarówek w aglomeracjach otwierających nowe ośrodki hutnicze, były wyższe wielokrotnie od pensji profesorów uniwersyteckich, a sklepy w piwnicach budynków partyjnych (tzw. konsumy) były dostępne wyłącznie dla członków nomenklatury, czyli członków partii włączonych w struktury władzy³³.

Zadając pytanie o przyczyny inflacji, należy zgodnie z założeniami tego artykułu, przytoczyć najpierw ogólne obserwacje ekonomistów szukających przyczyn tego zjawiska niezależnie od potęgujących ją międzynarodowych konfliktów. Głównych czynników wpływających na wzrost lub zahamowanie inflacji poszukuje się zazwyczaj w polityce pieniężnej krajowych banków centralnych. „Uderzenie w nasz portfel następuje, gdy stopy procentowe rosną”³⁴ – pisała Julia Carpenter, dziennikarka „The Wall Street Journal”. Przyjęcie tego stwierdzenia bez komentarza powodowałoby dalszą dezinformację czytelnika.

³⁰ Zob. L. Rodini, *What Is Inflation? Definition, Formula & What It Means For You*, The Street, 04.10.2022; <https://www.thestreet.com/dictionary/1/inflation>, (02.12.2023).

³¹ T. Swift, *Forget the dozen red roses; true romantics should give a dozen eggs this Valentine's Day*, In Forum, 04.02.2023; <https://www.inforum.com/lifestyle/forget-the-dozen-red-roses-true-romantics-should-gve-a-dozen-eggs-this-valentines-day>, (24.02.2023).

³² Należy przyznać, że wprowadzanie na rynek walutowy banknotów bez pokrycia w wartości produktów na nim się znajdujących, nie było jedynie praktyką krajów bloku komunistycznego. Archiwa Kongresu USA odnotowują przykładowo, że robił to rząd Wenezueli w latach 2013–2019, tworząc hiperinflację, powodującą, że pieniądze tego kraju stały się bezwartościowe. Zob. *Wenezuela: tło i stosunki z USA* „Congressional Research Service”. Uwagi cytowane za komentarzem K. Amadeo, (uaktualnionym 9 września, 2022) [w:] *US & World Economies*; <https://www.thebalancemoney.com/causes-of-inflation-3-real-reasons-for-rising-prices-3306094>, (03.01.2023).

³³ Zob. szerzej rozdział *Aparat władzy w PRL* w artykule: *Triumf i pierwszy kryzys „ludowej” Polski 1948–1956, 2015 Biuro Edukacji Publicznej IPN*, <http://www.polska1918-89.pl/pelnia-komunistycznego-rezimu,232.html>. W książce *The Crisis of Communism, Its Meaning, Origins and Phases* (Washington 1986) napisanej w trakcie pobytu na Uniwersytecie Stanforda, autor niniejszego artykułu wymienia kilka przyczyn, dla których kryzys komunizmu był nieodwracalny i przesądzał o zapaści ekonomicznej tego systemu. Na czele analizowanej listy znalazły się: „(...) galopująca inflacja, dewaluacja waluty, zadłużenie na skrajnie niewypłacalności, nieefektywność w rolnictwie, nieproporcjonalny rozwój między sektorem przemysłowym i rolniczym, masowe marnotrawstwo spowodowane niedoborami materiałów i części zamiennych, duże uzależnienie od przemysłu węglowego, który był technologicznie przestarzały, brak zdolności organizacyjnych. R.R. Ludwikowski, *The Crisis of Communism, Its Meaning, Origins and Phases*, Washington 1986, s. 1.

³⁴ *Wallets take hit as Rates keep rising*, US News, 22.09.2022, (01.03.2023).

Próbując wyjaśnić ten problem należy wskazać, że „podnoszenie lub obniżanie stóp procentowych” może być lekarstwem lub komponentem sprzyjającym inflacji. Amerykańscy ekonomiści starają się wyjaśnić ten dylemat przez wyróżnienie dwóch głównych typów inflacji: „inflację spowodowaną wzrostem popytu” (*demand-pull inflation*) oraz „inflację spowodowaną wzrostem kosztów produkcji lub usług” (*cost-push inflation*).

Kontynuując ten wątek należy wyjaśnić różnice między dwoma modelami polityki monetarnej: „polityką łatwego pieniądza” (*easy money policy*) i „rygorystyczną lub zacieśnioną polityką pieniężną” (*tight money policy*). „W polityce łatwego pieniądza – pisał Adam Hayes, amerykański ekspert od polityki monetarnej krajowych banków centralnych – stopy procentowe są niższe, dlatego łatwiej jest pożyczać, zwiększając tym samym obieg pieniądza w gospodarce. W ciasnej polityce pieniężnej stopy procentowe są wyższe, dlatego trudno jest pożyczać, a obieg pieniądza zmniejsza się w gospodarce. Inflacja popytowa to presja na wzrost cen, która następuje po niedoborze podaży, gdzie zbyt dużo pieniędzy goni za zbyt małą ilością dóbr”³⁵.

Podając przykłady ilustrujące rozmaite skutki polityki monetarnej państwa, warto przypomnieć reakcje rynku amerykańskiego na nałożenie przez administrację prezydenta Busha w 2002 r. 30% cła na importowane wyroby stalowe. Streszczając skutki tych sankcji dla ekonomii USA, Joseph Francois i Laura M. Baughman pisali, że wzrost kosztów stali spowodował szkody dla amerykańskich firm używających stali do produkcji towarów w Stanach Zjednoczonych. Negatywny wpływ obejmował utratę miejsc pracy dla tysięcy amerykańskich pracowników³⁶.

Podobne przykłady interwencji rządu w mechanizmy rynkowe można mnożyć. Pandemia, a bardziej ogólnie katastrofy naturalne (przykładowo, takie jak skutki huraganu Katrina), jeszcze przed początkiem agresji Rosji na Ukrainę, sprowokowały wiele krajów do zwiększenia inwestycji na potrzeby zdrowotne, takie jak tworzenie laboratoriów badawczych; tworzenie specjalnych oddziałów w celu zwiększenia możliwości hospitalizacji i opieki oraz wydatki na zakup krytycznego zaopatrzenia medycznego.

Należy tu jednak odnotować, że zwiększenie wydatków rządowych nie przynosi natychmiastowych rezultatów. Może ono natomiast stymulować wzrost zasobów monetarnych konsumentów, a co za tym idzie, wzrost popytu na usługi, które mogą wymagać szybkich, dodatkowych inwestycji prywatnych przedsiębiorców.

35 Dla bardziej skrupulatnej analizy obu modeli, zob. A. Hayes, *Tight Monetary Policy: Definition, How it Works, and Benefits*, Investopedia; <https://www.investopedia.com/termst/tightmonetarypolicy.asp>, (23.03.2023).

36 *The Unintended Consequences of U.S. Steel Import Tariffs: A Quantification of the Impact During 2002*, The CITAC Foundation, 04.02.2003, http://www.tradepartnership.com/pdf_files/2002jobstudy.pdf, (04.21.2023).

Eksperci z amerykańskiej Federal Reserve podsumowując reakcje rynku raportują, że „wsparcie fiskalne (w odpowiedzi na pandemię) zwiększyło popyt konsumpcyjny na towary bez zauważalnego wpływu na podaż towarów. W związku z tym duży wzrost popytu wywołany polityką stymulacji fiskalnej, wraz z powolnym tempem dostosowania produkcji, prawdopodobnie przyczynił się do braku równowagi na rynku towarów, powodując uszczuplenie zapasów podczas COVIDU-19 i ostatecznie inflację”³⁷.

Bez szczegółowego badania podobnych decyzji fiskalnych, łatwo zauważyć, że ważny jest tu czynnik psychologiczny. Nagłe zwiększenie lub obniżenie kosztów produkcji konkurencyjnych towarów lub usług, może spowodować dezorientację inwestorów lub nawet panikę na rynkach bankowych³⁸.

Bodźce psychologiczne nie oszczędzają również decydentów polityki monetarnej. Uciekając się ponownie do przykładów ze sceny amerykańskiej, czyli kraju obiektywnie posiadającego znaczne i zróżnicowane środki możliwe do wykorzystania w procesie decyzyjnym, nie można pominąć dylematów, przed którymi stoi nawet administracja tego kraju. Amerykański Departament Skarbu sugeruje obecnie, że proces obniżenia inflacji trwa i powinien się zakończyć, gdy osiągnie ona poziom 2%. Niewątpliwie jednak jest to zależne od łatwej lub rygorystycznej polityki monetarnej³⁹.

Podsumowując niniejsze uwagi, można skonkludować, że polityka monetarna rządu, a więc nałożone zgodnie z nią sankcje lub dostarczone własnemu społeczeństwu środki zapobiegające obniżeniu się materialnego poziomu życia, mogą być przykładem broni obosiecznej oddziałującej zarówno na własne społeczeństwo, jak i na konkurencyjne podmioty międzynarodowe.

5. Broń obosieczna z perspektywy potencjalnej kolaboracji chińsko-rosyjskiej

Podobnie jak w przypadku sankcji nałożonych za zbrodnie wojenne, zbrodnie agresji, ludobójstwa i zbrodnie przeciwko ludzkości, podkreślenie selektywności uwag dotyczących stosunku Chin do agresji Rosji na Ukrainę jest bardzo

³⁷ F. de Soyres, A. M. Santacreu, H. Young, *Fiscal policy and excess inflation during Covid-19; a cross-country view*, FEDS Notes. Washington: Board of Governors of the Federal Reserve System, 15.07.2022; <https://doi.org/10.17016/2380-7172.3083>, (19.03.2023).

³⁸ Zob. *Policy Responses to COVID-19* – International Monetary Fund (raport uaktualniony 2 lipca 2021) <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19>, (19.03.2023).

³⁹ Por. analizę tych problemów przez CH. Seabury, *How Interest Rates Affect the U.S. Markets*, (aktualizacja z 17 czerwca 2022 r.) Investopedia; <https://www.investopedia.com/article/stocks/09/how-interest-rates-affect-markets.asp>, (30.03.2023).

istotne. Chociaż autor musi przyznać, że wskazanie tendencji w rozwiązywaniu przez Pekin potencjalnych konfliktów handlowych jest ważne, niemniej rozmiar tego artykułu nie pozwala na szczegółową prawnohistoryczną analizę polityki chińskiej w pierwszych dekadach XXI w.

Rozwijając ten wątek, należy podkreślić, że chińsko-amerykańska konkurencja ekonomiczna, obniżając globalną stabilizację rynkową na długo przed agresją Rosji na Ukrainę, mogła przerodzić się w wojnę handlową. Podobnie jak w przypadku inflacji, spory ekonomiczne, polityczne oraz dodatkowo dotyczące pogwałcenia praw humanitarnych przez Chiny istniały od wielu dekad i zostały jedynie wyeksponowane przez rosyjską inwazję.

Przykładowo, komentatorzy stosunków amerykańsko-chińskich nie mają wątpliwości, że agresywna polityka rosyjska zaktualizowała pytania o plany Chin w stosunku do Tajwanu i o stopień neutralności, którą rząd Xi Jinpinga będzie chciał lub będzie w stanie zaprezentować. Ze względu na podstawowy wątek artykułu, jakim jest charakterystyka sankcji jako „broni obosiecznej”, należy podkreślić, że o sukcesach Zachodu w konfrontacji z Rosją zadecydowało stworzenie skutecznej koalicji krajów NATO, Unii Europejskiej i wielu terytoriów posiadających międzynarodową osobowość prawną włączanych stopniowo do „strefy Zachodu”.

Równocześnie jednak należy przyznać, że uniformizacja polityki antyrosyjskiej nie doprowadziła do całkowitej izolacji Rosji. Z tego punktu widzenia, możliwe zbliżenie się Chin do Rosji jest najlepszym przykładem działania „broni obosiecznej”⁴⁰. Chociaż prognozowanie zakresu kolaboracji Pekinu z Moskwą jest w chwili pracy nad tym artykułem wielce ryzykowne, należy w wielkim skrócie odnotować główne aspekty polityki Chin od momentu przystąpienia do Światowej Organizacji Handlu (WTO) 11 grudnia 2001 r.⁴¹

Protokół przystąpienia Chin do WTO zawierał klauzulę, że kraj ten będzie uznawany za gospodarkę nierynkową do 2016 r. Z jednej strony, zapewniło to Chinom znaczące korzyści handlowe, które wynikały z uznania, że gospodarka kraju znajduje się nadal w okresie przejściowym. Z drugiej strony, administracja USA twierdziła, że niezależnie od umowy akcesyjnej, Chiny muszą udowodnić,

⁴⁰ Zob. komentarz prezydenta Chin Xi Jinpinga z 20 marca 2023 r. o wizycie w Moskwie, *Forging Ahead to Open a New Chapter of China-Russia Friendship, Cooperation and Common Development*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych Chińskiej Republiki Ludowej; [https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/202303/t20230320_11044359.html#:~:text=China%20and%20Russia%20are%20each,high%20priority%20in%20our%20diplomacy,\(04.07.2023\)](https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/202303/t20230320_11044359.html#:~:text=China%20and%20Russia%20are%20each,high%20priority%20in%20our%20diplomacy,(04.07.2023)).

⁴¹ Badania do tej części artykułu zostały wykonane dla American Bar Association. Zob. R.R. Ludwikowski, *Rebuttable Presumptions – New Developments in the U.S. “War” with Chinese Subsidies*, “Quarterly Newsletter CITBA” 2014. Zob. także: R.R. Ludwikowski, *The Twilight of China’s Decade? The American Problems with the Chinese Trade Policy*, “Ad Americam. Journal of American Studies” 2016, Vol. 17, s. 221-229.

że ich reformy rynkowe są realne i spełniają standardy wyznaczone przez najpotężniejsze gospodarki rynkowe świata, szczególnie dotyczące ochrony praw człowieka.

Najpoważniejszy problem wynikający z różnej interpretacji statusu Chin jako gospodarki rynkowej lub nierynkowej dotyczył chińskich subsydiów, za które Stany Zjednoczone periodycznie nakładały kary neutralizujące (*countervailing duties*). Kolejne sporne kwestie pojawiły się, gdy chiński rząd postanowił ponownie ocenić i „uwolnić” chińską walutę, RMB (renminbi – pieniądze ludu) od jej zależności od wartości dolara⁴². „Uwolnienie” RMB utworowało drogę do racjonalnej interwencji krajów ekonomii rynkowej w chińskie rynki kapitałowe, a przede wszystkim do sprawdzenia stopnia manipulacji wartością walut obcych. Po drugie, administracja chińska nawoływała do stworzenia nowej międzynarodowej waluty, funkcjonującej niezależnie od dolara.

Umiarkowani krytycy chińskiej polityki zwracali również uwagę, że mimo spowolnienia wzrostu gospodarki tego kraju, Chiny są nadal drugą (po Stanach Zjednoczonych) ekonomią na świecie⁴³. Przestrzegano również amerykańską administrację, że Chiny zgromadziły znaczne rezerwy monetarne w dolarach i obligacjach skarbowych i decyzja o wyprzedaniu tych rezerw stanowiłaby ogromne zagrożenie dla amerykańskiej gospodarki⁴⁴.

Wkrótce Chiny pozwoliły również wciągnąć się w dyskusję o genezie pandemii. Stopniowo argumenty obwiniające amerykańską armię o eksperymenty, które przyczyniły się do odkrycia wirusa COVID-19 i jego rozplenienia się na całym świecie, skutecznie sprowokowały prasę chińską do podtrzymania tej teorii i jej popularyzacji na Zachodzie⁴⁵. Bez przytaczania dalszych przykładów można stwierdzić, że oba państwa prowadziły strategię polegającą na robieniu jednego kroku naprzód i dwóch kroków w tył. Powrót do tej polityki, choć nie jest nieuchronny, musi być brany pod uwagę.

42 <https://www.thoughtco.com/brief-history-of-the-renminbi-chinese-yuan-688175>, (25.04.2023).

43 Wskazywano również, że po gwałtownym wzroście PKB w początkowym okresie reform rynkowych, kraje określane jako „azjatyckie tygrysy”, takie jak: Tajwan, Singapur, Korea Południowa i Hongkong wraz z Japonią, doświadczyły okresów wolniejszego wzrostu w ciągu ostatnich dwóch dekad. Dla bardziej szczegółowej analizy tego procesu zob. R.R. Ludwikowski, *Handel międzynarodowy*, wyd. 3, Warszawa 2012, s. 159-162.

44 Zob. R. Hennelly, *China's sale of U.S. debt: Safety valve or cause for concern?*, CBS, Money Watch, 31.08.2015; <https://www.cbsnews.com/news/chinas-sale-of-us-debt-safety-valve-or-cause-for-concern>, (11.04.2023).

45 Zob. S.L. Myers, *China Spins Tale That the U.S. Army Started the Coronavirus Epidemic*, The New York Times, 13.03.2020 (artykuł zaktualizowany 07.07 2021); <https://www.nytimes.com/2020/03/13/world/a-sia/coronavirus-china-conspiracy-theory.html>. Zob. również R.R. Ludwikowski, *Transformacja amerykańsko-chińskich relacji politycznych i handlowych w okresie globalnej pandemii*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2020, t. 17, s. 67-94.

Uwagi końcowe

Celem autora niniejszego artykułu było poszukiwanie odpowiedzi na dwa podstawowe pytania. Pierwsze, kierowało się ku zbadaniu skuteczności sankcji nakładanych za szeroko pojęte zbrodnie wojenne. Formułując drugie pytanie, założono, że sankcje są „bronią obosieczną” i powodują równoległe szkody odczuwalne przez kraje obozu starającego się zwalczać wykroczenia i zbrodnie naruszające prawny porządek międzynarodowy⁴⁶.

Autor musi przyznać, że jednoznaczna odpowiedź na oba pytania jest bardzo trudna. Niewątpliwie fakty przytoczone w artykule, potwierdzają, że sankcje wyrządziły szkody w obu skonfliktowanych obozach, ich ocena jest jednak oparta na spekulatywnych argumentach.

Nie ma wątpliwości, że sankcje były uderzeniem w stabilizację rosyjskich zasobów finansowych, niemniej warto odnotować, że do momentu nałożenia sankcji, Rosja była trzecim najpoważniejszym komercyjnym partnerem Unii Europejskiej, która z kolei była głównym handlowym partnerem Rosji⁴⁷. Po roku wojny – pisze Maciej Danielewicz – „gospodarka Rosji jest wciąż daleka od ruiny”⁴⁸. Należy również dodać, że stworzenie frontu krajów NATO i Unii Europejskiej było do pewnego stopnia zaskoczeniem dla Rosji, jednak nie doprowadziło to do izolacji tego kraju.

Pytaniem najważniejszym, które również pozostaje bez jednoznacznej odpowiedzi, jest postawa Chin. Kraj ten ma bogate tradycje politycznych i ekonomicznych manewrów strategicznych. W okresie inwazji na Ukrainę, Chiny musiały poradzić sobie z oporem wewnętrznym będącym reakcją na tzw. politykę „zero COVID”. Administracja Xi Jinpinga kontynuowała również strategię wskazującą, że odebranie amerykańskiemu dolarowi statusu globalnej waluty jest niezבędne. Chociaż poparcie dla zakończenia okresu światowej hegemonii amerykańskiej waluty wyraziły Brazylia, Indie, Indonezja i Malajzia, amerykańskie Ministerstwo Skarbu przekonuje nadal, że pozycja dolara jest nienaruszalna.

⁴⁶ Taką konkluzję starała się również wyeksponować Holly Ellyatt (korespondentka CNBC), w artykule *From soaring food prices to social unrest, the fallout from the Russia-Ukraine war could be immense*, CNBC, 04.21.2022; <https://www.cnbc.com/2022/04/21/from-food-to-inflation-the-russia-ukraine-war-has-a-global-im-pact.html>, (12.04.2023).

⁴⁷ Zob. raport: *Facts and figures about EU-RUSSIA RELATIONS*, The Diplomatic Service of the European Union, 16.06.2021; https://www.eeas.europa.eu/eeas/facts-and-figures-about-eu-russia-relations_en, (04.14.2023).

⁴⁸ Zob. M. Danielewicz, „*To smutne: po roku wojny gospodarka Rosji jest wciąż daleka od ruiny. Ale czy przynajmniej się do niej zbliża? Prześwietlam budżet imperium Putina i... skuteczność sankcji Zachodu*” SOF-Subiektywnie o finansach, 24.02.2023; <https://subiektywnieofinansach.pl/rosja-chwalisiez-sankcje-nie-zrujnowaly-jej-gospodarki-sa-luki/#:~:text=Rosja%20%20powodu%20sankcji%20naftowych,4%20mld%20dol>, (14.04.2023).

Konkludując, znaczne wydatki Chin na prorosyjską dezinformację, nie powinny przysłonić faktu, że wzajemna zależność Chin i krajów Zachodu w zakresie importu i eksportu jest również ogromna⁴⁹. Biorąc te oba czynniki pod uwagę, deklaracje Xi Jinpinga o poszanowaniu suwerenności wszystkich państw i poparciu dla szybkiego zakończenia konfliktu rosyjsko-ukraińskiego, muszą być przyjęte ze znaczną ostrożnością. Kończąc ten artykuł, autor musi raz jeszcze podkreślić, że prosta prezentacja faktów i wypowiedzi decydentów z obu skonfliktowanych obozów stanowi dopiero wstępną ocenę aktualnych mechanizmów polityki międzynarodowej.

Bibliografia

- Borrel J., *Inwazja Rosji na Ukrainę naraża światową gospodarkę*, Służba Dyplomatyczna Unii Europejskiej, 16.05.2022; https://www.eeas.europa.eu/eeas/russia%E2%80%99s-invasion-ukraine-puts-global-economy-risk_en?etrans=pl
- Brown W., *The United States and the Restoration of World Trade*, Washington 1950.
- DeCamp D., *Putin Announces 'Special Operation' in Donbas*, Antiwar.com, 23.02.2022; <https://news.antiwar.com/2022/02/23/putin-announces-special-operation-in-donbas>
- De Witte M., *What causes inflation? SIEPR's John Taylor explains*, Stanford News, 06.09.2022; <https://news.stanford.edu/2022/09/06/what-causes-inflation>
- Ellyatt H., *From soaring food prices to social unrest, the fallout from the Russia-Ukraine war could be immense*, CNBC, 04.21.2022; <https://www.cnbc.com/2022/04/21/from-food-to-inflation-the-russia-ukraine-war-has-a-global-impact.html>
- Falk R.A., Kim S.S., Mendlovitz S.H., *Toward a Just World Order*, Boulder 1982.
- Gottbrath L.-W., *What counts as a war crime and why they're so hard to prosecute*, Axios, 23.03.2022; <https://www.axios.com/2022/03/22/russia-putin-war-crimes-icc-ukraine>
- Gurtov M., *Global Politics in the Human Interest*, 1988.
- Hathaway O.A., Shapiro S., *Supplying Arms to Ukraine is Not an Act of War*, Just Security, 12.03.2022; <https://www.justsecurity.org/80661/supplying-arms-to-ukraine-is-not-an-act-of-war>
- Hennelly R., *China's sale of U.S. debt: Safety valve or cause for concern?*, CBS, Money Watch, 31.08.2015; <https://www.cbsnews.com/news/chinas-sale-of-us-debt-safety-valve-or-cause-for-concern>
- Iwanek T., *Zbrodnia ludobójstwa i zbrodnie przeciwko ludzkości w prawie międzynarodowym*, Warszawa 2015.
- Lankosz K., Chorońnicki M., Czubik P., *Walka z terroryzmem w świetle prawa międzynarodowego*, Bielsko-Biała 2004.

- Ludwikowski R.R., *The Crisis of Communism, Its Meaning, Origins and Phases*, Waszyngton 1986.
- Ludwikowski R.R., *Handel międzynarodowy*, wyd. 3., Warszawa 2012.
- Ludwikowski R.R., *Handel międzynarodowy*, wyd. 4., Warszawa 2019.
- Ludwikowski R.R., *The Twilight of China's Decade? The American Problems with the Chinese Trade Policy*, "Ad Americam. Journal of American Studies" 2016, Vol. 17.
- Ludwikowski R.R., *Transformacja amerykańsko-chińskich relacji politycznych i handlowych w okresie globalnej pandemii*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2020, t. 17.
- Manak I., *Damage Done by Trump's Trade Wars Will Outlast his Presidency*, CATO Trade Chronicles, 7.8.2018.
- Maynes C.W., *US unilateralism and its dangers*, "Review of International Studies" 1999, Vol. 25.
- McDougal M., Laswell H., Chen L., *Human Rights and World Public Order*, New Haven 1980.
- Poggio M., *Sanctions on Russia Raise Complex Ethical Questions*, 20.05.22, Law360; <https://www.law360.com/articles/1481226/sanctions-on-russia-raise-complex-ethical-questions>
- Pollok A., Szopa B., *Ekonomia globalna – wybrane zagadnienia*, Kraków 2017.
- Raworth Ph., *Introduction to the Legal System of the European Union*, Dobbs Ferry, New York 2001.
- Rodini L., *What Is Inflation? Definition, Formula & What It Means For You*, TheStreet, 04.10. 2022; <https://www.thestreet.com/dictionary/i/inflation>
- Siripurapu A., Berman N., *The Contentious U.S.-China Trade Relationship*, Council of Foreign Relations, 02.12.2022; <https://www.cfr.org/backgrounder/contentious-us-china-trade-relationship>
- Swift T., *Forget the dozen red roses; true romantics should give a dozen eggs this Valentine's Day*, InForum, 04.02.2023; <https://www.inforum.com/lifestyle/forget-the-dozen-red-roses-true-romantics-should-give-a-dozen-eggs-this-valentines-day>
- Toh M., Ogura J., Humayun H., Yee J., Cheung E., Fossum S., Maruf, R. *The list of global sanctions on Russia for the war in Ukraine*, CNN Business, 28.02.2022; <https://www.cnn.com/2022/02/25/business/list-global-sanctions-russia-ukraine-war-intl-hnk/index.html>
- United States and Its Allies Move to End Normal Trade Relations With Russia*, Clark Hill, JDSUPRA, 03.15.2022.
- Urban A., McLeod Ch., *Wołodymyr Zelenski*, Ożarów Mazowiecki 2022.
- Van De Heetkam A., „*Russia Loses MFN Status – What Does it Actually Mean?*”; <https://www.descartes.com/resources/knowledge-center/russia-loses-MFN-status-and-what-it-means>
- Wendt T., *Strategic Trade: Protecting American Economic and Political Interests*, Vol. 37, No. 4, 1990, *International Trade: The Changing Role of the United States*, The Academy of Political Science.

Woker, D., *European neutrality is dying out*, The Interpreter, 3.05.2022; <https://www.lo-wyinstitute.org/the-interpreter/european-neutrality-dying-out>.

Wolska A., *Rosja wykluczona z Rady Europy*, EURACTIV.pl; <https://www.euractiv.pl/section/demokracj/news/rosja-wykluczona-z-rady-europy>

Walker R., *One World/Many Worlds: Struggles For A Just World Peace*, Boulder 1988.

STRESZCZENIE

Broń obosieczna – kilka refleksji na temat zakresu oddziaływania sankcji nałożonych za zbrodnie ludobójstwa na Ukrainie

Głównym celem napisania tego artykułu jest ocena prób izolacji Rosji i obniżenia potencjału ekonomicznego tego kraju. Artykuł konfrontuje skuteczność sankcji z procesem formowania się antyrosyjskiej koalicji. Wykorzystując metodę komparatystyczną autor wyeksponował fakt, że za główny sukces Stanów Zjednoczonych i innych krajów Zachodu, uważa się stworzenie wspólnego (choć niezupełnie jednolitego) frontu krajów NATO i Unii Europejskiej. Proces przystąpienia Finlandii do NATO i przyszłe wejście Ukrainy do Unii Europejskiej są niewątpliwym sukcesem polityki wspólnego antyrosyjskiego frontu. Kwestią najważniejszą w artykule jest jednak analiza potencjalnej kolaboracji Chin z Rosją. Autor musi przyznać, że jednoznaczna odpowiedź na pytanie o przyszłe relacje Moskwy i Pekinu musi być oparta na historycznej analizie trendów możliwych do odnotowania w chińskiej polityce. Jest to zadanie trudne, podobnie jak trudna jest ocena szkód, jakie wyrządziły sankcje w obu skonfliktowanych obozach. Niewątpliwie fakty przytoczone w artykule, potwierdzają główną tezę autora, że sankcje miały i mają charakter „broni obosiecznej”. Porównanie szkód prowadzi jednak do konkluzji, które wymagają dalszej weryfikacji. W uwagach końcowych autor stawia szereg hipotez, dotyczących metodologii dalszych badań i potencjalnych możliwości zaostrzenia się lub złagodzenia konfliktu Rosji z Ukrainą i krajami Zachodu. Autor przyznaje, że sankcje wyrządziły szkody w krajach wspierających Rosję i krajach antyrosyjskiej koalicji; nie doprowadziły one jednak do ruiny ekonomicznej Rosji. Również wiele krajów odpowiedzialnych za nałożenie sankcji, ze Stanami Zjednoczonymi na czele, odnotowało pewne spowolnienie rozwoju, które jednak ostrożni komentatorzy uznają za miękkie lądowanie („soft landing”).

SUMMARY**Double-Edged Weapon – Reflections on the Scope of the Sanctions Imposed as a Punishment for Genocide in Ukraine**

The main purpose of writing this article is to assess attempts to isolate Russia and to reduce the economic potential of this country. The article confronts the effectiveness of sanctions with the process of forming an anti-Russian coalition. Using the comparative method, the author highlighted the fact that the main success of the United States and other Western countries is the creation of a common (though not completely uniform) front of NATO and of the European Union. The process of Finland's accession to NATO and the future accession of Ukraine to the European Union are undoubtedly a success of the policy of a common anti-Russian front. The most important issue in the article, however, is the analysis of potential collaboration between China and Russia. The author must admit that an unequivocal answer to the question of future relations between Moscow and Beijing must be based on a historical analysis of trends that can be noted in Chinese politics. This is a difficult task, just as it is difficult to assess the damage caused by sanctions in both conflicting camps. Undoubtedly, the facts cited in the article confirm the main thesis of the author that sanctions were and are a "double-edged weapon". However, the injury comparison leads to conclusions that require further verification. In his concluding remarks, the author puts forward a number of hypotheses concerning the methodology of further research and the potential possibilities of exacerbation or alleviation of the conflict between Russia and Ukraine and Western countries. The author admits that the sanctions have caused damage in the countries supporting Russia and in the countries of the anti-Russian coalition; however, they did not lead to the economic ruin of Russia. Also, many of the countries responsible for imposing sanctions, led by the United States, have noted some slowdown in development, which, however, cautious commentators consider a "soft landing".